

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ
АГРОЛАНДШАФТНОГО
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 05-415 групи

Спеціальності 106 Географія

Освітньо-професійної програми «Географія»

Вініченко Глеб Станіславович

Керівник д.геогр.н., професорка Мальчикова Д.С.

Рецензент голова Генічеської районної ради

Коржевой С.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Суть і фактори агроландшафтного природокористування	6
1.1. Історичні аспекти сільськогосподарського природокористування ...	6
1.2. Вплив географічних умов на розвиток агроландшафтів	10
РОЗДІЛ 2. Географічні передумови раціональної організації агроландшафтів Гуляйпільського району	14
2.1. Історико-географічний аналіз розвитку агроландшафтного природокористування Гуляйпільського району	14
2.2. Аналіз сучасного стану агроландшафтів Гуляйпільського району .	17
2.3. Природні передумови раціональної організації агроландшафтів Гуляйпільського району	20
РОЗДІЛ 3. Перспективи агроландшафтного природокористування району та екологічна оптимізація агроландшафту	
3.1. Раціональне формування агроландшафтних угідь	23
3.2. Екологічна оптимізація агроландшафту	25
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30

ВСТУП

Природні ландшафти та їх ресурси відносяться до найважливіших факторів розвитку господарської діяльності людини як у галузях промисловості, так і сільського господарства, оскільки є тим просторовим базисом, у межах якого здійснюється життєдіяльність людини та соціально-економічний розвиток регіонів. Різні етапи розвитку людства характеризуються різними підходами до природокористування, загальною закономірністю якого є інтенсифікація впливу. Саме інтенсивний вплив людини на природні ландшафти спричинив їх негативний сучасний екологічний стан.

Історико-географічний аналіз природокористування дозволяє виявити просторові особливості антропогенної діяльності людини у межах конкретної території упродовж різних історичних проміжків часу.

Найбільший вплив людської діяльності відбувся у сільськогосподарському виробництві в зв'язку з високим тиском на важливий компонент природного ландшафту – ґрунти, які використовуються у якості земельних угідь і є незамінним засобом сільськогосподарського виробництва. Розорювання ґрунтів, водні меліорації, внесення необґрунтованої кількості мінеральних добрив та пестицидів призвели до їх деградації і деградації ландшафтних властивостей у цілому, що позначилось на особливостях природокористування – деградовані території виведені людиною або автоматично випали з природокористування (наприклад, яри).

Досліджувана територія характеризується інтенсивним розвитком природокористування, основну роль в якому відіграє сільськогосподарське виробництво. У зв'язку з цим історико-географічний аналіз природокористування території Гуляйпільського району зроблений саме з точки зору розвитку у його межах агроландшафтів. Це пояснюється по-перше, складністю формування

структури природокористування внаслідок різних типів і підходів до освоєння території; по-друге, необхідністю формування агроландшафтів як особливої категорії природокористування, що відрізняється просторовою і функціональною структурою і яка потребує особливих оптимізаційних заходів. Мета і основні завдання дослідження визначені з урахуванням актуальності обраної теми.

Мета даної роботи – провести історико-географічний аналіз природокористування території з позиції формування і розвитку агроландшафтів у її межах.

Виходячи з даної мети, у роботі поставлені наступні **завдання**:

- розглянути суть і фактори природокористування, зокрема агроландшафтного;
- проаналізувати географічні передумови і історичні фактори природокористування і раціональної організації агроландшафтів Гуляйпільського району;
- визначити перспективи розвитку агроландшафтного природокористування і екологічної оптимізації агроландшафтів.

Об'єктом дослідження є система сільськогосподарського природокористування у межах адміністративної території Гуляйпільського району Запорізької області.

Предмет дослідження: історико-географічні особливості, функціональний аналіз та розвиток агроландшафтного природокористування.

Методика дослідження заснована на комплексному підході до наукових досліджень природокористування, що передбачають взаємодію кількох напрямків наукових досліджень: географічного та історичного, екологічного, економічного та статистичного. У роботі були використані загальнонаукові (системний підхід, структурний і порівняльний аналіз та ін.) і спеціальні методи дослідження (статистичний, метод моделювання тощо). Комплексний підхід надав можливість проводити вивчення

матеріалу у чотирьох напрямках: фізико-географічному, історико-географічному, соціально-економічному, екологічному, що дозволили всебічно розкрити поставлену задачу.

Практичне значення. Сформульовані у дипломній роботі наукові результати і рекомендації можна використати для обґрунтування перспектив розвитку агроландшафтного природокористування і екологічної оптимізації агроландшафтів в межах Запорізької області. Окремі положення роботи можна використовувати у освітньому процесі при викладанні фахових курсів, де вивчаються особливості і фактори природокористування.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Робота містить 34 сторінки друкованого тексту, список використаних джерел містить 30 найменувань.

РОЗДІЛ 1

СУТЬ І ФАКТОРИ АГРОЛАНДШАФТНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1.1. Історичні етапи сільськогосподарського природокористування

Становлення сучасної системи природокористування та агроландшафтного зокрема, її територіальної структури відбувалося упродовж тривалого історичного розвитку. Вони є результатом виробничої та іншої ландшафтоперетворюючої діяльності усіх історичних поколінь і народів. Для кожного історичного етапу розвитку суспільства були характерні власні способи ведення господарства, які залежали від соціальних потреб, природно-територіальних умов, технічних та енергетичних можливостей. Все це мало певне відображення на структурно-функціональних властивостях та особливостях агроландшафтів, зовнішньому вигляді їх складових компонентів. Тому знання історичного коріння формування системи природокористування важливе з двох позицій: по-перше, воно дозволяє більш повно і всебічно пізнати механізми змін, виявити особливості динаміки і розробити обґрунтований прогноз їх подальшого розвитку; по-друге, агроландшафт як історичне територіальне утворення є своєрідною пам'яткою землеробства, хранилище матеріальної і духовної культур [5].

Узагальнення результатів історико-археологічних та ретроспективних досліджень, присвячених освоєнню та використанню ландшафтів показує, що відмінні риси історичних типів агроландшафтів, які відбивають основні етапи землеробського перетворення довкілля, у цілому відповідають зміні соціально-економічних формацій [29].

Зачатки формування первинних компонентів агроландшафтної структури пов'язані з виникненням примітивних форм землеробства у кінці неоліту. Для первіснообщинного ладу цього часу був характерний

перехід від збиральництва до господарства виробничого типу. Крім того йому сприяли фізико-географічні умови довкілля, що визначило формування дуже родючих ґрунтів і відповідний розвиток землеробства. Однак на ранній стадії свого розвитку землеробство було дуже примітивним і його вплив на ландшафти було обмеженим і локальним. Освоювались і оброблялись переважно заплавні землі і низькі тераси річок. На вододільних плакорах, високих берегах річок і пагорбах землеробство було відсутнє, а діяльність людини зводилася до спорудження курганів, селищ, жертвних місць та інших археологічних об'єктів, які вимагали переміщення значних мас ґрунту.

Більш глибоких змін набули ландшафти території під впливом землеробства у залізному віці (з VIII в. до н.е.) вказаний історичний рубіж, який збігся з більш холодним і вологим субатлантичним періодом відрізняється появою ріллевого землеробства, яке сприяло значному розширенню площ оброблюваних земель.

Невеликі за розмірами поля вже розташовувались не тільки по долинах річок та на привододільних схилах, але й на вододілах поблизу поселень. Удосконалювалась і самообробка ґрунтів, яка здійснювалась різноманітними тягловими і ручними знаряддями.

У дофеодальний та ранньофеодальний період, коли відбувався розподіл суспільства на класи і зароджувалась Київська Русь, процес збільшення площі ріллі продовжився. Поступово розпочався перехід від переложної системи землеробства до більш прогресивної парової. Нові системи землеробства, виникнення феодального землеробства різко змінили територіальну структуру агроландшафтів. Поява міст, містечок, та інших поселень супроводжувалась інтенсивним освоєнням земель навколо них. Це, в свою чергу, призвело до розширення зон прояву ерозійних процесів і швидкої деградації ґрунтового покриву.

Агроландшафти капіталістичної соціально-економічної формації багато в чому унаслідували ряд структурних компонентів попереднього

історичного типу сільськогосподарських територій. Однак великий вплив на їх зовнішній вигляд і

функціональні особливості зумовила поведена після відміни кріпосного права хуторська реформа. Компактні общинні села розчленувались на хутори, що відбилося на формуванні земельних наділів і структурі лісонасаджень. Деконцентрація сільських земельних наділів обумовило подрібнення земельних масивів і обумовило збільшення їх контурності. Агроландшафти набули вираженої просторово неоднорідної структури, збільшилася пейзажна виразність та екологічна стійкість територій. Слід відмітити, що в цей період такий тип землекористування був максимально пристосований до природно-територіальних умов і найповніше враховував локальні особливості розподілу екологічних факторів у межах окремих полів. Подібна просторово-функціональна структура агроландшафтного природокористування зберігалася до 30-40-х років – до проведення колективізації сільського господарства. Колективізація слугувала основою планово-регульованого формування агроландшафтів на соціалістичному етапі розвитку.

Створення великих землевласників, концентрація і спеціалізація сільськогосподарського виробництва, зростання енергетичних витрат у сільському господарстві визначили якісно новий етап у розвитку агроландшафтного природокористування. Перш за все змінилася його територіальна структура: відбулося укрупнення окремих полів і територій сівозмін. Наприклад, середня площа сівозміни складає близько 900 га, а площа окремого поля перевищує 120 га.

Меліоративне будівництво істотно змінило вигляд і функціональні властивості агроландшафтів. Меліоративні заходи дозволили збільшити контури сільськогосподарських угідь, здійснити культуртехнічну впорядкованість, провести часткове спланування поверхні, створити штучні водойми, створити внутрішньогосподарські шляхи. Вони стали одним з найважливіших ландшафтоутворюючих факторів формування

сільськогосподарських територій. Одночасно зросло антропогенне навантаження на агроландшафти у зв'язку з будівництвом великих тваринницьких комплексів, застосування мінеральних добрив і пестицидів. Концентрація і спеціалізація виробництва стимулювали перебудову системи сільського розселення. Реконструкція селитебної системи та формування територіально концентрованої системи сільського розселення із створенням впорядкованих поселень викликало помітне перетворення компонентної структури агроландшафтів.

У сучасний період тенденції розвитку і формування агроландшафтного природокористування визначаються переважно виробничо-економічними задачами сільськогосподарського виробництва. Такий напрямок процесу сприяє розробкам, спрямованим на практичну реалізацію заходів з охорони агроландшафтів, комплексне ландшафтно-екологічне обґрунтування формування і дослідження сільськогосподарського природокористування.

Кожен з перелічених історичних типів агроландшафтів відрізняється специфічними рисами і представляє собою зразок організації природокористування території певного історичного періоду. Територіально-планувальна і компонентна структура, зовнішній вигляд та функціональні особливості агроландшафтного природокористування відбивають землеробську і суспільну культуру кожної соціально-економічної формації. Таким чином, сучасний агроландшафт є продуктом природно-історичного розвитку географічної оболонки, а також соціального, економічного та науково-технічного розвитку суспільства.

1.2. Вплив агроландшафтного природокористування на зміну географічних умов

Сільськогосподарське використання території, в тому числі й Гуляйпільського району, відноситься до найбільш поширених різновидів антропогенного перетворення природних ландшафтів і має тривалу історію, що було розглянуто нами вище.

Поки чисельність населення була невеликою, а виробничі сили сільського господарства знаходились на низькому рівні розвитку, антропогенний вплив на довкілля не мав активного і обширного впливу. Тому на перших етапах розвитку природокористування його вплив на природно-територіальні умови окремих регіонів залишався малопомітним та екологічно безпечним. З ростом народонаселення та поступової зміни дрібнотоварного господарства крупнотоварним посилювався тиск на природне довкілля, збільшувалась сільськогосподарська освоєність ландшафтів, розширювались площі ріллі. Розвиток капіталістичних відношень та проникнення їх у сільське господарство стимулювало виробництво технічних засобів обробки ґрунту та ін.

Виробничі відносини капіталізму і соціалізму стали потужним фактором впливу на природне середовище і перш за все на земельні ресурси. Цей вплив упродовж тривалого часу викликало сильну трансформацію та руйнування сформованих упродовж еволюції екосистем і природних ландшафтів. Нераціональне використання природних ресурсів як для сільського господарства, так і промислового виробництва, масове знищення лісових і степових ландшафтів без врахування природоохоронних вимог привели до часткового чи повного руйнування високопродуктивних ландшафтів. Сьогодні близько 30% поверхні суші повністю зайняті техногенними, у т.ч. сільськогосподарськими системами, а щорічні втрати угідь складають приблизно 15 млн. га. Загальна розораність земель становить понад 1,5 млрд.га.

Таким чином, рівень впливу сільськогосподарського виробництва на природні умови і на географічну оболонку в цілому досить високий. В одних регіонах він досяг критичного рівня, а в інших наближується до нього. Тому перед людством постала проблема планування, оптимального розміщення та регіональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва. Її вирішення передбачає розробку і створення системи екологічно обґрунтованих заходів, які б давали змогу отримувати максимальну економічну користь від використання земель і водночас виключали б можливість прояву несприятливих природних процесів.

Сільськогосподарське природокористування направлене на культивування необхідних для життєдіяльності людини рослин і тварин. Внаслідок цього природні ландшафти перетворюються на сільськогосподарські угіддя – рілля, пасовища, сіножаті, сади, городи та ін. Природні та агроландшафти мають ряд принципових відмінностей: природні є більш стійкими у порівнянні з агроландшафтами, вони також більш складні за структурою і функціонуванням, а їх природна продуктивність набагато вища за штучно створені ландшафти. Крім того, продукція природних ландшафтів приймає участь у обігу речовини та енергії, а з агроландшафтів вона вилучається безповоротно.

За рівнем антропогенної перетвореності виділяються три категорії агроландшафтного природокористування [9]: близькі до природного стану (слабозмінені), напівприродні (змінені) і сильно перетворені антропогенно регульовані (перетворені).

Вплив сільськогосподарської діяльності на ландшафти здійснюється за чотирма напрямками:

- просторова і функціональна перебудова ландшафтної структури та її окремих компонентів;
- вилучення частини біологічної продукції;
- принесення у ландшафт речовини та енергії;

- створення інженерно-технічних споруд і застосування механізованих технологій.

Результатом такого роду впливів на природне довкілля є ряд наслідків, які відображуються на ресурсовідновлювальній функції ландшафту як природно-територіальної системи. До числа позитивних впливів слід віднести раціональне втручання у речовинно-енергетичний колообіг агроландшафтів з метою підвищення продуктивності та забезпечення високого рівня їх організації. несприятливі наслідки пов'язані з несприятливими змінами структурно-функціональних властивостей агроландшафтів за рахунок незбалансованого внесення добрив, розвитку ерозійних процесів, переущільнення і перезволоження ґрунтів, засолення і т.п. вони проявляються не тільки у зниженні продуктивності агроландшафтів, але й у порушенні внутрішніх і зовнішніх зв'язків, різкому зниженні ресурсного потенціалу території.

Однією з найважливіших форм впливу сільськогосподарського виробництва на природне середовище є трансформація природних ландшафтних структур, внаслідок чого формуються агроландшафти. Будучи найпоширенішими перетвореними природними комплексами, агроландшафти займають близько половини території суші, у їх межах виробляється майже все продовольство, що споживається людством [7].

Трансформаційний вплив сільськогосподарського природокористування на природне довкілля здійснюється у двох напрямках – цілеспрямованому та опосередкованому. Цілеспрямований вплив обумовлений необхідністю виконання агровиробничих процесів, без яких неможливе успішне його функціонування. Воно включає систему агротехнічних прийомів обробітку ґрунту, меліоративне перетворення земель, організаційно-господарські заходи. Опосередкований вплив має місце при проведенні необхідних виробничих процесів і викликає несприятливі для природного довкілля явища.

Внаслідок сільськогосподарського виробництва регулярно забирається частина біологічної продукції у якості продовольства, яка не відновлюється внесенням недостатньої кількості органічних добрив.

Значний перетворюючий вплив на стан природних комплексів зумовлений інженерно-технічними спорудами та сільськогосподарською технологією. Істотної ролі тут набувають меліоративні системи, які регулюють водно-повітряний режим ґрунтів, створення технологічно-просторових умов для раціонального використання земель. Сфери і ступінь впливу різного роду споруд різноманітні і визначаються природною неоднорідністю ландшафтних структур [8].

Впровадження сучасних механізованих технологій у сільськогосподарському природокористуванні також є важливим фактором впливу на агроландшафти. Найістотнішими є численні способи обробки ґрунтів, знаряддя уходу за рослинами – ґрунтозахисна та екологічно безпечна обробка земель на схилах, внесення добрив, засобів захисту рослин, та диференційного вирощування культур.

Таким чином, сільськогосподарському природокористуванню властиве багатоплановий вплив на природне середовище. Воно має цілеспрямований характер, оскільки пов'язане з виробничими процесами і постійно зростає. Про таке зростання свідчить рост енергетичних витрат у сільському господарстві. Енергетичні критерії можуть слугувати об'єктивними та синтетичними показниками рівня впливу на природні ландшафти.

РОЗДІЛ 2

ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ І РАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АГРОЛАНДШАФТІВ ГУЛЯЙПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Історико-географічний аналіз агроландшафтного природокористування Гуляйпільського району

Розгляд сучасної територіальної організації агроландшафтного природокористування неможливе без аналізу історико-географічних особливостей заселення та освоєння досліджуваної території, оскільки кожний етап антропогенного природокористування характеризується специфічними рисами, які в більшій або у меншій мірі сприяли розвитку сучасної структури агроландшафтного природокористування території, зокрема Гуляйпільського району Запорізької області.

Процес освоєння досліджуваної території розпочався ще з епохи палеоліту, про що свідчать стоянки давніх часів. Переважно вони організовувались по берегах степових річок і не мали істотного впливу на суттєві зміни екологічних властивостей довкілля. Переважна частина цих змін мала зворотний характер. У неоліті та енеоліті по берегах річок інтенсивно розвивалось землеробство, яке з плином часу все більше удосконалювалось. Незважаючи на це, природне довкілля суттєво не змінювалось і не порушувалась його гармонія.

Певні чинники довкілля (природні умови, потужна задернованість ґрунту, низька родючість тощо) не сприяли розвитку землеробства на вододілах. Тільки прихід механізованих способів обробки ґрунту призвів до масового освоєння степових просторів. Початком інтенсивного освоєння території варто вважати період з другої половини XVIII ст., що обумовлюється низкою факторів, про які сказано нижче.

За історико-географічними чинниками територію Запорізької області можна умовно поділити на дві частини – на північ і на південь від

р. Конки. Північна частина, до якої відноситься і Гуляйпільський район, довгий час входила до “вольностей запорозьких”, а після серії адміністративних змін – до складу Катеринославської губернії. До 1775 р. територія була підпорядкована кошу Нової Січі (Запорозької), але вже з 1770 р. посилювався наступ уряду на козацькі землі. Після захоплення 4 червня 1775 р. урядовими військами Січі маніфестом від 3 серпня 1775 р. було оголошено про передачу козацької землі до Новоросійської губернії, яку пізніше було передано до Азовської губернії. Таким чином, до 1778 р. північна частина області входила до складу Кінсьководського повіту Новоросійської губернії (пізніше – Олександрівський повіт).

До XVIII ст. хліборобство на досліджуваній території розвивалося слабо, що пояснювалось малою заселеністю краю і постійною загрозою руйнувань з боку татар. Населення під захистом Січі проживало на хуторах і зимівниках. Основою господарського життя на початку XVIII ст. було скотарство і рибальство. У другій половині XVIII ст. зимівники козацької старшини стали укрупнюватись – в них проживало від 18 до 30 вільнонайманих робітників – захожих заробітчан, бідних козаків, які займались вирощуванням великої рогатої худоби, коней, пушнини тощо. Тому постійне заселення території українцями розпочалося з часів заснування Запорозької Січі.

Колонізація козацького степу у другій половині XVIII ст. здійснювалась переважно за рахунок селян-втікачів з центральних губерній України і з Росії. У межах сучасного Гуляйпільського району у той час була поширена поміщицька колонізація, яка полягала в тому, що поміщики, отримуючи певну частину землі, були зобов'язані заселити її кріпаками або вільними людьми з розрахунку 13 селянських дворів на 1500 десятин землі. При цьому розміри ділянок, що надавались у власне користування, значно коливались. Незважаючи на це, заселення здійснювалось дуже повільно.

Переселення державних селян носило як добровільний, так і примусовий характер – переважно селян-втікачів, сектантів та ін. Крім українців і росіян, які оселялися в межах сучасного Гуляйпільського району, місця компактного проживання мали також євреї. Їх масове переселення відбувалось у середині ХІХ ст. вихідцями з Віленської, Вітебської, Гроднинської, Катеринославської, Ковельської, Могильовської та Чернігівської губерній. Євреї отримали по 30 десятин землі на двір, по 100 крб. На будівництво житла та 70 крб. на сім'ю для придбання худоби і провіанту, їх було звільнено від податків і повинностей на 10 років, а від військової служби – на 25 років [13].

Для переселення греків у межиріччі Гайчура і Янчула виділялися землі по 6 десятин на двір з виплатою по 5 копійок з десятини державних платежів і служб.

Будь-які переселення і заселення території супроводжувалось стимулюванням землеробської діяльності з метою освоєння території. До відміни кріпостного права основою економічного життя було сільське господарство – цілинні простори використовувались для скотарства, особливо тонкорунного вівчарства. Для забезпечення потреб у рослинній продукції селяни почали обробляти землю під сади і городи. Інтенсивне заселення краю супроводжувалось ширшим освоєнням земель. У 40-60 рр. ХІХ ст. інтенсивного розвитку набуло зернове господарство, оскільки прибутки від продажу зерна набагато перевищували прибутки від скотарства. Прагнучи отримати якомога більше товарного зерна, землевласники значно розширювали посівні площі своїх ділянок. Таке розширення відбувалось до кінця ХІХ ст., після чого в основному припинилось. Подальше розорювання земель відбувалось локально, а їх обробіток здійснювався вже за допомогою машин. Паралельно з розвитком зернового землеробства відбувалось розширення площі садів і виноградників.

Упродовж першої половини ХХ ст. зміни площі ріллі були незначними, оскільки основна увага приділялась розвитку промислового будівництва. Різке зростання площі ріллі у межах області відбулося у 50-60 рр., коли у межах Запорізької області було додатково розорано понад 100000 га малопродуктивних природних кормових угідь і схилових земель, що призвело до суттєвого порушення екологічного балансу і проявилось у вигляді несприятливих природних процесів – водної та вітрової ерозії. На теперішній час в області біля 90% земель є дефляційно небезпечними, з них 18,3% зазнають дії вітрової ерозії. У межах ріллі вітрова ерозія проявляється на 417,5 тис.га, а водна – на 642,7 тис.га.

Таким чином, розвиток агроландшафтів Гуляйпільського району тісно пов'язаний з особливостями заселення та освоєння території. Перші етапи заселення і освоєння території не мали суттєвих наслідків для природи, оскільки розвиток агроландшафтів був приурочений до річкових долин та понижень рельєфу. Сучасного вигляду агроландшафти Гуляйпільського району набули у другій половині ХІХ ст, коли відбувалося масове заселення і освоєння території.

2.2. Аналіз сучасного стану агроландшафтів Гуляйпільського району

Згідно схеми ландшафтного районування, територія Гуляйпільського району відноситься до північностепових ландшафтів у межах підвищених еолово-делювіальних хвилястих пластово-покривних, сильно почленованих рівнин з антропогеновими піщано-глинистими і суглинистими лесовидними відкладами на неогенових вапнякових товщах, з чорноземами звичайними малогумусними легкоглинистими, під різнотравно-типчачово-ковилевими степами і байрачними чагарниками, з ярами і балками, врізаними у кристалічні породи, здебільш засолені, з розвитком яружної ерозії. Територія має помірне зволоження, досить високу суму активних температур, ґрунти з високою

потенційною родючістю тощо. За цими показниками вона дещо відрізняється від сусідніх територій, у зв'язку з чим будуть дещо відрізнятися і її агроландшафти.

Сучасна площа Гуляйпільського району складає 130046 га, з яких сільськогосподарські угіддя займають площу 117187 га, або 90,1% від загальної площі району. Інші 9,9% території займають ліси і лісовкриті площі, забудовані землі, відкриті заболочені землі, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним покривом, водні об'єкти, інші землі. Серед сільськогосподарських угідь найбільшу площу займає рілля – 98011 га (83,6% угідь), багаторічні насадження – 1315 га (1,1% угідь), сіножаті – 5737 га (4,9% угідь), пасовища – 12124 га (10,3%). Ліси і лісовкриті площі займають 4% території району (5137 га), забудовані землі – 1,5% (1968 га), заболочені землі – 0,3% (406 га), відкриті землі – 0,7% (861 га), водні території – 1121 га (0,9%), інші землі – 2,6% (3366 га) [18].

Вказана структура земельних угідь істотно вплинула на особливості функціонування та екологічний стан агроландшафтного природокористування. З загальної площі обстежених сільськогосподарських угідь в 110587 га значна площа зайнята ґрунтами, якісний стан яких суттєво погіршився: так, еродовані ґрунти поширені на площі 59819 га, або 54,1% угідь, з яких піддано водній ерозії 58567 га (53%), а вітровій – 1252 га (1,1%). Крім того, перезволожені землі займають площу 1699 га, заболочені землі – 677 га, засолені землі – 7564 га, а солонцюваті – 1677 га.

Аналіз земельних угідь Гуляйпільського району показав, що крім екологічних проблем, пов'язаних з агроландшафтами, існують проблеми їх просторової організації: прямокутне розміщення кордонів полів, лісосмуг, шляхів без врахування особливостей рельєфу; розміщення пропашних культур на схилах понад 3°; недостатній ступінь захищеності полів лісосмугами та ін. Крім того, існує певний дисбаланс у просторовій

організації екологічно стабілізуючих територій – лісових масивів, сіножатей і пасовищ, які переважно приурочені до річкових долин та яружно-балкових комплексів і практично відсутні на вододільних просторах.

Польові обстеження багатьох агроландшафтних ділянок показав, що багато з тих, які показані на картах землекористування як рілля, фактично є перелогами (рілля, яка не використовувалась понад п'ять років) з частково відновленим природним рослинним покривом. І навпаки – багато ділянок у межах населених пунктів, які вказані на картосхемі як пасовища, фактично місцевим населенням розорані під присадибні ділянки.

Великого значення набуває ступінь забрудненості агроландшафтів шкідливими речовинами. До таких відносяться мінеральні добрива, пестициди, забруднюючі речовини промислових викидів, органічні викиди сільськогосподарських підприємств, радіоактивні речовини, важкі метали. Ситуація в районі стосовно надлишкового внесення мінеральних добрив останнє десятиліття стабілізувалася, оскільки ціна на добрива не дозволяє витратити їх нераціонально. Те ж саме стосується хімічних засобів захисту рослин, які з-за високої ціни використовуються дуже раціонально. Стосовно промислових викидів ситуація у Гуляйпільському районі характеризується як позитивна, оскільки великих промислових підприємств чи шкідливих виробництв на території району немає. Ці речовини можуть привноситися з сусідніх регіонів за наявності сприятливої метеоситуації. Органічні викиди сільськогосподарських підприємств на теперішній час не представляють великої загрози, оскільки великі ферми зараз не існують, а велика рогата худоба розконцентрована по приватних подвір'ях і її відходи не представляють великої загрози для довкілля. Стосовно радіоактивних викидів і викидів важких металів ситуація в районі є сприятливою, оскільки він віддалений і від джерел радіоактивних викидів, і від великих

транспортних магістралей. Навіть у великих містах ці показники не перевищують гранично допустимі концентрації.

Таким чином, основними проблемами агроландшафтів Гуляйпільського району є їх просторова організація, прояв несприятливих природних процесів (перш за все водної ерозії), недостатня ступінь захищеності полів лісосмугами, розміщення пропашних культур на схилах тощо. Екологічні проблеми, пов'язані з забрудненням, для агроландшафтів Гуляйпільського району не властиві.

2.3. Природні передумови раціональної організації агроландшафтів Гуляйпільського району

Раціональна організація агроландшафтів полягає у найбільш доцільному розміщенні площ різного функціонального призначення та режимів використання з позицій економічної, екологічної та соціальної ефективності. Конструктивний підхід до оптимізації найповніше реалізується в землеустрійному проектуванні на основі економічного обґрунтування територіальної організації виробництва та пов'язаних з ним технічними розрахунками. Незважаючи на це, сільськогосподарське виробництво цілком залежить від структурно-функціональних властивостей природних ландшафтів і впливає на їх структуру та особливості функціонування: все ширше розробляються питання раціонального природокористування, розробляються екологічні заходи з охорони складових ландшафту. Таким чином відбувається формування специфічних ландшафтних комплексів – агроландшафтів [30].

Подібний розгляд територіальної організації агроландшафтів є традиційним у фізико-географічних дослідженнях, які спрямовані на ландшафтно-екологічне обґрунтування оптимізації територіальної структури сільськогосподарських земель [10, 15, 24]. Це обумовлено тим, що агроландшафти не тільки функціонують у межах природно-

територіальної ландшафтної структури, але є основним незамінним засобом виробництва основних продуктів харчування.

Виходячи з вищевказаного, виникає необхідність переходу до адаптивної системи раціонального землекористування, яка базується на більш диференційованому використанні факторів природного середовища, які лімітують кількість і якість врожаю. Прикладами адаптивної системи землеробства є зональні системи, розроблені на рівні природних зон. Недоліками такої системи є недостатнє врахування ландшафтно-екологічних характеристик агрозаходів та способів перетворення земель і освоєння сівозмін. Крім того, недостатньо або й зовсім не враховуються вимоги охорони природи, або ж вони обмежуються заходами щодо захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії. Не враховуються також локальні ландшафтно-екологічні фактори на рівні фацій та урочищ, відміннос і яких намагаються знівелювати внесенням добрив, захисний обробіток ґрунту, інші агротехнічні заходи. Однак лише агротехнічними чи меліоративними заходами надати агроландшафтам оптимальної структури та екологічної стійкості, а також забезпечити їх високу продуктивність неможливо.

Оптимальне формування агроландшафтного природокористування в значній мірі залежить від того, наскільки екологічно обґрунтований їх територіальний устрій. Спланована оптимальна структура сільськогосподарського природокористування повинна максимально відповідати структурно-функціональним особливостям морфологічних одиниць ландшафтів – фацій, урочищ і місцевостей. Важливо встановити не тільки шляхи раціонального використання окремих ландшафтів, але й їх спряженість та горизонтальні зв'язки. Це дає змогу повніше поєднати внутрішньо неоднорідні елементарні ландшафтні комплекси з виробничими контурами полів. У сучасному сільськогосподарському виробництві переважає прямокутно-кліткова структура угідь, яка забезпечує зручність та ефективну роботу засобів механізації, внаслідок

чого ігноруються локальні відмінності ландшафтних структур і виникає багато деградаційних процесів і явищ. Похідна неоднорідність пересіченого рельєфу визначає дрібноконтурність угідь, а повсюдне збільшення площі полів сівозмін, що відбувалося у 50-70-і роки, не виправдане ні з екологічної, ні з економічної позицій.

Крім вказаного, адаптивний підхід у землекористуванні повинен обов'язково супроводжуватись створенням додаткових компонентів у їх територіальних структурах – буферних і захисних зон і ділянок, куртинних лісонасаджень, які збільшують різноманітність та стійкість агроландшафтів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ АГРОЛАНДШАФТНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ РАЙОНУ ТА ЕКОЛОГІЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ АГРОЛАНДШАФТУ

3.1. Раціональне формування агроландшафтних угідь

Для визначення раціональної територіальної структури агроландшафтного природокористування у якості критерію можна прийняти ступінь відповідності структури агроландшафтних угідь різноманіттю похідної ландшафтної структури території. Складність ландшафтної структури території визначається за багатьма показниками, зокрема, за складністю ґрунтового покриття та складністю рельєфу.

Дослідженнями вчених [30, 23] доведено, що найбільш стійкими до прояву несприятливих природних процесів (дефляції, водної ерозії) виявились ландшафти з однорідною або зі складною ландшафтною структурою. Це значить, що при проведенні у їх межах оптимізаційних заходів необхідно створювати більше компенсуючих територій, ніж у ландшафтах з помірною складністю структури. Крім основних функцій, компенсуючі території виконують і рекреаційні функції, для чого доцільно зберігати естетично привабливі зони, окремі ділянки гідрографічної мережі, створення водоохоронних насаджень тощо.

Поряд із заходами, спрямованими на удосконалення просторової структури агроландшафтів, важливого значення набуває приведення розмірів, конфігурації та стану контурів сільськогосподарських угідь, полів та сівозмін у відповідності до вимог інтенсивного ведення землеробства. Існуючі великоконтурні угіддя, які мають правильну конфігурацію та певне співвідношення довжини до ширини не виправдали себе, що проявилось в нерівномірній врожайності у межах одного поля.

Найбільш оптимальним варіантом буде такий, коли окреме поле цілком складається з агротехнічно однорідної ділянки з відповідними певними вимогами до розмірів, форми та довжини гону. На основі узагальнення численних наукових досліджень [23] встановлено, що найбільші площі оброблюваних ділянок у межах однорідного ґрунтового покриву та однорідного рельєфу мають бути 70-100, слабо- та середньонеоднорідного – 40-60 та дуже неоднорідного – 20-40 га.

Оптимальну форму мають ті ділянки, де можлива поздовжня та поперечна механізована обробка з мінімальними часовими витратами. Цій вимозі найповніше відповідають прямокутні ділянки з відношенням довжини до ширини 1:2-1:4 без будь-яких перешкод усередині поля.

Крім вказаного, велике значення має правильна організація угідь. Вона спрямована на створення таких умов, які б сприяли не тільки підвищенню інтенсивності використання земель, а й відновленню та збереженню природних ресурсів, збереженню та збільшенню біологічної продуктивності ландшафтів. Правильна організація території обумовлена похідним природним різноманіттям та просторовою неоднорідністю ландшафтних структур. Спроби вирівнювання ґрунтових та рельєфних неоднорідностей, ліквідації дрібноконтурності угідь та надмірне зволоження земель внаслідок меліоративних заходів не призводять до формування екологічно однорідних масивів і в їх межах зберігається різна врожайність. Крім того, як вказав Г.І. Швєбс [24, С.16] “головний недолік такої стратегії землекористування полягає в тому, що вона націлює землеробство на ліквідацію природних механізмів регуляції життєзабезпечення, заміну їх системою штучних прийомів. Все це призводить до руйнування природного потенціалу, хоча на певному етапі екологічний потенціал зростає”.

Вказаного вище можна уникнути, якщо за основу територіально-планувального формування агроландшафтів будуть складати критерії адаптивної системи раціонального землекористування [15], яка базується

на максимальному диференційованому підході до врахування факторів природного середовища. Адаптивна система землекористування передбачає у першу чергу оптимальне територіальне співвідношення структур землекористування та структур природних ландшафтів. Такий підхід сприяє максимальному використанню природної біопродуктивності ландшафтів, тривалому збереженню їх ресурсовідновних властивостей.

3.2. Екологічна оптимізація агроландшафтів

Оптимізація є однією з ключових проблем сучасного природокористування, найважливішим принципом співтворчості людини і природи [12]. Тому здійснення оптимальної територіальної організації агроландшафтів можливе за умови впровадження певних критеріїв сільськогосподарського природокористування, які визначаються оптимальною структурою агроландшафту, яка, в свою чергу, відрізняється економічною ефективністю та екологічною досконалістю [10].

Екологічна оптимізація ландшафту – комплекс природоохоронних заходів, спрямованих на знаходження оптимального варіанту природокористування на рівні ландшафту. Її науково-методичну основу складає вчення про екологію ландшафту, яка досліджує структуру і функціонування екосистем у конкретних ландшафтних умовах та вивчення особливостей просторової взаємодії біотичних та абіотичних комплексів у ландшафті [8].

Найважливішим напрямком екологічної оптимізації агроландшафту є переформування просторової структури раніше освоєних сільськогосподарських територій з метою досягнення найкращого для певних ландшафтних умов просторового співвідношення природних і перетворених угідь. Поряд з критеріями екологічної оптимізації агроландшафту повинні враховуватись економічні і

технологічні параметри сільськогосподарських виробництв, які слід застосовувати для порівняння з екологічними показниками. Переформування здійснюється на етапі функціонального зонування території, де визначається перспективна структура земель, напрямки їх використання, співвідношення перетворених територій з екологічно стабілізуючими.

Функціональне зонування території вимагає дотримання принципу поляризації: зони інтенсивного використання повинні бути максимально віддаленими від заповідних територій [19] через створення між ними буферних зон. охоронні території є центрами екологічної мережі, яка слугує екологічною противагою для територій інтенсивного природокористування і при ландшафтному плануванні мають бути збереженими. Вона забезпечує стабільність агроландшафтного природокористування і тому відноситься до найсуттєвіших елементів їх оптимального використання.

Буферні зони виконують роль біогеохімічних бар'єрів і складаються із зон неінтенсивного природокористування – водоохоронні зони і прибережні захисні смуги, сіножаті, пасовища, заболочені території тощо.

Екологічна оптимізація агроландшафтного природокористування району повинна ґрунтуватись, на похідній природній ландшафтній структурі території. Інтенсивна діяльність людини і відсутність оптимальної територіальної організації території привели до прояву несприятливих природних процесів у вигляді засолення, перезволоження, підтоплення, водної та вітрової ерозії, зменшення кількості гумусу, зменшення пейзажної виразності і привабливості території.

Для території Гуляйпільського району, як і для інших антропогенно перетворених ділянок суші, оптимізаційні заходи доцільно розпочинати з переведення деградованих територій на шлях натуралізації, тобто повне вилучення їх з господарського використання. Перш за все це стосується

змитих ґрунтів (крім слабозмитих), дефльованих ґрунтів (крім слабдефльованих), перезволожених, заболочених, засолених та солонцюватих. Таким чином площа середовищестабілізуючих угідь різко зросте, а прояв несприятливих процесів різко скоротиться. Для оптимізації структури агроландшафтного природокористування доцільно на основі ландшафтної структури території здійснити кілька заходів: по-перше, визначити оптимальне співвідношення інтенсивно використовуваних та екологічно стабільних земель з вилученням деградованих земель з інтенсивного природокористування; по-друге, провести функціональне зонування територій інтенсивного використання; по-третє, провести функціональне зонування екологічно стабільних територій; по-четверте, сформувати території естетичної привабливості для їх рекреаційного використання. Вказані заходи детально проаналізовані нами у наступному розділі дипломного дослідження.

ВИСНОВКИ

Виходячи з результатів дослідження, можемо зробити певні висновки:

1. Кожний історичний тип агроландшафтів відрізняється специфічними рисами і представляє собою зразок організації природокористування території певного історичного періоду. Територіально-планувальна і компонентна структура, зовнішній вигляд та функціональні особливості агроландшафтного природокористування відбивають землеробську і суспільну культуру кожної соціально-економічної формації. Таким чином, сучасний агроландшафт є продуктом природно-історичного розвитку географічної оболонки, а також соціального, економічного та науково-технічного розвитку суспільства.

2. Сільськогосподарському природокористуванню властивий багатоплановий вплив на природне середовище. Воно має цілеспрямований характер, оскільки пов'язане з виробничими процесами і постійно зростає. Про таке зростання свідчить рост енергетичних витрат у сільському господарстві. Енергетичні критерії можуть слугувати об'єктивними та синтетичними показниками рівня впливу на природні ландшафти. Агроландшафтне природокористування є за своєю суттю багатофункціональним. Крім основної, продукційної, функції, цільове призначення агроландшафтів полягає у підтриманні оптимального життєвого середовища та відпочинку людини (соціально-екологічна функція), збереженні та відтворенні природної рівноваги та охорони генофонду (природоохоронна функція), формування естетично привабливого природного середовища (естетична функція).

3. Розвиток агроландшафтів Гуляйпільського району тісно пов'язаний з особливостями заселення та освоєння території. Перші етапи заселення і освоєння території не мали суттєвих наслідків для природи, оскільки розвиток агроландшафтів був приурочений до річкових долин та

понижень рельєфу. Сучасного вигляду агроландшафти Гуляйпільського району набули у другій половині XIX ст, коли відбувалося масове заселення і освоєння території.

4. Основними проблемами агроландшафтів Гуляйпільського району є їх просторова організація, прояв несприятливих природних процесів (перш за все водної ерозії), недостатня ступінь захищеності полів лісосмугами, розміщення пропашних культур на схилах тощо. Екологічні проблеми, пов'язані з забрудненням, для агроландшафтів Гуляйпільського району не властиві.

5. Територія агроландшафту має бути певним чином функціонально організована для максимального виконання нею еколого-соціально-економічних функцій, покладених на нього суспільством. Агроландшафт має бути економічно вигідним, соціально необхідним, екологічно стабільним і естетично привабливим. Природоохоронні території у структурі агроландшафту відіграють визначальну роль у підтриманні біологічного та ландшафтного різноманіття території, збереженні її естетичних та рекреаційних якостей. Тому нагальною потребою є максимально можливе розширення мережі охоронних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аношко В.С. Мелиоративная география. Минск, 1988. 320 с.
2. Баутин В. М. Устойчивое развитие сельских территорий: вопросы стратегии и тактики . В. М. Баутин, В. В. Козлов, А. В. Мерзлов. М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2004. 312 с.
3. Бондар О. І., Пилипенко Ю. В., Мальчикова Д. С. Машкова О. В. Ландшафтна екологія: Навчальний посібник. Херсон: Олді-Плюс, 2011. 176 с.
4. Булигін С.Ю. Оцінка географічного середовища та оптимізація землекористування С.Ю. Булигін, Ю.Д. Думін, М.В. Куценко. Харків: ТОВ “Світло зі Сходу”, 2002. 168 с.
5. Веденин Ю.А. Проблемы формирования культурного ландшафта и его изучение Изв. АН СССР. Сер. геогр. 1990. №1. С. 5-17
6. Возникновение и развитие земледелия. М., 1967. 232 с.
7. Гродзинский М.Д., Шищенко П.Г. Ландшафтно-экологический анализ в мелиоративном природопользовании. К.: Вища школа, 1993 . 225 с.
8. Дудяк Н.В. Еколого-економічні засади раціонального землекористування на меліорованих агроландшафтах Н.В. Дудяк. Херсон, 2016. 222 с.
9. Исаков Ю.А., Казанская Н.С., Панфилов Д.В. Классификация, география и антропогенная трансформация экосистем. М.: Наука, 1978. 154 с.
10. Исаченко А.Г. Оптимизация природной среды: (Географический аспект). М.: Наука, 1980. 264 с.
11. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання Д. С. Добряк, О. П. Канащ, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний. К.: Урожай, 2007. 464 с.

12. Ландшафтне планування в Україні / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк, О. Г. Голубцов та ін.. [під ред.. Л. Г. Руденка]. К.: Реферат, 2014. 144 с.
13. Мальчикова Д. С. Забезпечення раціонального природокористування та екологічних пріоритетів розвитку сільської місцевості / Д. С. Мальчикова // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. Вип. 6. С. 70-77.
14. Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури) / Ред. кол. І.П. Аносов, М.В. Елькін, Б.М. Кочерга та ін. – Мелітополь: Вид. "Просвіта", 1997. 176 с.
15. Николаев В.А. Основы учения об агроландшафтах / Агроландшафтные исследования: методология, методика, региональные проблемы. М., 1992. С. 3-57.
16. Одум Ю.П. Свойства агроэкосистем / Сельскохозяйственные экосистемы: Пер. с англ. М., 1987. С. 12-18
17. Прока В.Е. Морфологическая структура ландшафтов и землеустроительное проектирование. – Кишинев, 1976 – 82 с.
18. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Запорізькій області у 2017 році [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg.report/2017/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%86%D0%9E%D0%9D.%20%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92.2017.pdf>
19. Родоман Б.Б. Проблемы сохранения разнообразия и красоты сельскохозяйственных ландшафтов // Ученые записки Тартусского гос. Ун-та. Вып. 701. Тарту, 1985. С. 26-30.

20. Романова Т.А., Яцухно В.М. Ландшафтно-экологическое обоснование рационального землепользования: Проблемы и направления решения Рациональное природопользование в условиях Белоруссии. Л., 1988. С. 24-32
21. Топчієв О.Г. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка Землі. Довкілля : навч. посіб. О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 348 с.
22. Уилкокс Б.Л. Островная экология и охрана природы // Биология охраны природы. М., 1983. С. 127-142
23. Швевс Г.И. Контурное земледелие. Одесса, 1985. 63 с.
24. Швевс Г.И. Концепция природно-хозяйственных территориальных систем как новой основы организации сельскохозяйственного природопользования // Физическая география и геоморфология. Вып. 365. К., 1989. С. 11-18
25. Шищенко П. Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монография П. Г. Шищенко. К. : Фитосоциоцентр, 1999. 284 с.
26. Эйларт Я.Х. Основные принципы ухода за ландшафтом // Охрана природы и ландшафт. Таллинн, 1973. С. 40-56
27. Экологическая оптимизация агроландшафта. М., 1987. – 240 с.
28. Яцухно В.М., Помелов А.С. Территориальная организация агроландшафтов и вопросы оптимизации природной среды // География и природные ресурсы. 1990. №2. С. 13-20
29. Яцухно В.М., Помелов А.С. Эколого-конструктивное решение проблем формирования агроландшафтов гумидной зоны // Вестник сельскохозяйственных наук, №5-6. 1992. С. 68-75.
30. Яцухно В.М., Мандер Ю.Э. Формирование агроландшафтов и охрана природной среды. Минск, 1995. 115 с.

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

• не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

• не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)